

TƏHSİLİN İDARƏEDİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ
ВОПРОСЫ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЕМ
ISSUES OF EDUCATION MANAGEMENT

UOT 378.4:303.722

Vaqif Tahir oğlu Fətullayev
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorantı
<https://orcid.org/0009-0005-2718-529X>
E-mail: vaqif.fatullayev@arti.edu.az
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(2\).43-52](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(2).43-52)

BEYNƏLXALQ İKİLİ DİPLOM PROQRAMLARININ TƏŞKİLİ

Вагиф Тахир оглы Фатуллаев
докторант по программе доктора философии
Института Образования Азербайджанской Республики

ОРГАНИЗАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПРОГРАММ ДВОЙНЫХ ДИПЛОМОВ

Vagif Tahir Fatullayev
doctorial student in the program of doctor of philosophy
at the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

ORGANIZATION OF INTERNATIONAL DOUBLE DIPLOMA PROGRAMS

Xülasə. Müasir dövrdə universitetlər global rəqabət şəraitində fərqlənmək üçün beynəlxalq tərəfdaşlıqları genişləndirir, tələbə və professor-müəllim heyətinin mobilliyini təşviq edir, tədris proqramlarının beynəlxalq tanınmasını gücləndirirlər. Bu məqsədlərə xidmət edən ikili diplom proqramları (İDP) tələbələrə fərqli təhsil sistemlərində təcrübə qazanmaq, peşəkar əlaqələr qurmaq və iş imkanlarını artırmaq imkanı yaradır. Həmçinin bu proqramlar universitetlərin maliyyə, marketinq və elmi-tədqiqat resurslarını səmərəli şəkildə bölüşməsinə şərait yaradır. Məqalədə İDP-lərin dizaynı və idarə edilməsi üçün “WHEEL” (ÇARX) çərçivəsi təqdim olunur. Bu çərçivə beynəlxalq əməkdaşlıq, proqram dizaynı, təcrübə mübadiləsi, tədris proqramlarının təkmilləşdirilməsi və şəbəkələrin genişləndirilməsi kimi əsas istiqamətləri əhatə edir. “WHEEL” çərçivəsi tərəfdaşların seçilməsindən tutmuş proqramın keyfiyyət təminatı və tamamlanma tələblərinə qədər bütün mərhələlərdə effektiv idarəetməni təmin edir. Məqalədə həmçinin İDP-lərin qarşılaşdığı çətinliklər, məsələn, mədəni uyğunsuzluq, təhsil sistemləri arasında fərqlər və inzibati məsuliyyətlərin qeyri-müəyyənliyi kimi məsələlər vurğulanır. Bu problemlərin həlli üçün tərəfdaşlar arasında aydın kommunikasiya, tələbə dəstək xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi və keyfiyyət təminatı proseslərinin davamlı monitorinqi tövsiyə olunur.

Açar sözlər: *İkili diplom proqramları (İDP), ali təhsil, beynəlxalq əməkdaşlıq, “WHEEL” çərçivəsi, keyfiyyət təminatı*

Аннотация. В современную эпоху университеты расширяют международное сотрудничество, стимулируют мобильность студентов и преподавателей, а также усиливают международное признание учебных программ, чтобы выделяться в условиях глобальной конкуренции. Программы двойных дипломов (ПДД) способствуют достижению этих целей, предоставляя студентам возможность получить опыт в различных образовательных системах, построить профессиональные сети и увеличить возможности трудоустройства. Кроме того, эти программы способствуют эффективному распределению финансовых, маркетинговых и научно-исследовательских ресурсов между университетами. В статье представлен фреймворк «WHEEL» для разработки и управления ПДД. Этот фреймворк охватывает ключевые области, такие как международное сотрудничество, проектирование программ, обмен опытом, совершенствование учебных планов и расширение сетей. Фреймворк «WHEEL» обес-

печивает эффективное управление на всех этапах, от выбора партнеров до обеспечения качества и требований по завершению программы. В статье также подчеркиваются проблемы, с которыми сталкиваются ПДД, такие как культурные различия, различия между образовательными системами и неопределенность административных обязанностей. Для решения этих проблем рекомендуется четкая коммуникация между партнерами, улучшение услуг поддержки студентов и непрерывный мониторинг процессов обеспечения качества.

Ключевые слова: Программы двойного диплома (ПДД), высшее образование, международное сотрудничество, структура "WHEEL", обеспечение качества

Abstract. In the modern era, universities are expanding international partnerships, encouraging the mobility of students and faculty, and enhancing the international recognition of curricula to differentiate themselves in the global competitive environment. Dual degree programs (DDPs) contribute to achieving these goals by providing students with the opportunity to gain experience in different educational systems, build professional networks, and increase job opportunities. These programs also facilitate the efficient sharing of financial, marketing, and research resources among universities. The article presents the "WHEEL" framework for the design and management of DDPs. This framework encompasses key areas such as international cooperation, program design, exchange of experiences, curriculum enhancement, and network expansion. The "WHEEL" framework ensures effective management at all stages, from selecting partners to quality assurance and program completion requirements. The article also highlights challenges faced by DDPs, such as cultural mismatches, differences between educational systems, and uncertainty in administrative responsibilities. To address these issues, clear communication between partners, improvement of student support services, and continuous monitoring of quality assurance processes are recommended.

Keywords: Dual Diploma Programs (DDP), higher education, international cooperation, "WHEEL" framework, quality assurance

Giriş. Ali təhsildə rəqabət dinamikası getdikcə artır və universitetlər qlobal dəyişikliklərə sürətlə uyğunlaşmaqla yanaşı, həm də onlardan bir addım öndə olmağı bacarmalıdırlar. Müasir dövrdə ali təhsil müəssisələri artıq qlobal mühitə uyğunlaşmaq üçün yeni beynəlmilləşmə strategiyaları inkişaf etdirir, tədris proqramlarının beynəlxalq tanınmasını gücləndirir və inzi-bati-pedaqoji heyət və tələbələrin hərəkətliliyini (mobilliyini) təşviq edirlər. Mobillik, xüsusilə, çoxmədəniyyətli təhsili dəyərləndirməyin praktik yolu kimi ön plana çıxır (HEGGlobal, 2016). Bu kontekstdə beynəlxalq diplom proqramları son vaxtlar həm tələbələr, həm də universitetlər üçün multikultural təhsil imkanı yaradır. Bu proqramlar tələbələrə fərqli təhsil sistemlərini təcrübə etmək, iş imkanlarını artırmaq və peşəkar əlaqələr qurmaq imkanı verir (Carlin, 2008). Hesabatlar göstərir ki, ikili diplom proqramları ilə məzun olan tələbələr əmək bazarında daha tez iş tapır və beynəlxalq şirkətlərdə daha yüksək vəzifələrə yiyələnirlər. Bundan əlavə, bu proqramlar universitetlər arasında elmi əməkdaşlığı gücləndirir, ortaq tədqiqat imkanlarını artırır və ali təhsil müəssisələrinin beynəlxalq nüfuzunu artırmağa kömək edir (IIE, 2020).

Ali təhsil müəssisələri pedaqoji təkliflərini genişləndirməklə daha güclü beynəlxalq akade-

mik tərəfdaşlıqlar qura bilirlər. Bu cür əməkdaşlıqlar, xüsusilə, universitetlərin maliyyə, marketing və digər resurslarını səmərəli şəkildə paylaşmasına şərait yaradır. Eyni zamanda, tədris və öyrənmə metodlarının təkmilləşdirilməsi, elmi-tədqiqat əməkdaşlıqlarının genişləndirilməsi və keyfiyyət təminatı proseslərində ən yaxşı təcrübələrin mübadiləsini asanlaşdırır (Carlin, 2008; Culver et al., 2011), həmçinin qlobal geosiyasi balansı yenidən qurmağa kömək edir (HEGGlobal, 2016). Belə ki, beynəlxalq akademik tərəfdaşlıqlar ölkələrin qlobal elmi-texnologji inkişafda rolunu gücləndirir, ali təhsil sisteminə qabaqcıl təcrübələri gətirir və universitetlərin beynəlxalq integrasiyasını sürətləndirir. Xaricdə təhsil imkanlarının genişləndirilməsi və xarici tələbələrin cəlbi isə ölkələrin yumşaq güc siyasətini möhkəmləndirərək onların nüfuzunu artırır. Region və Qərb universitetləri ilə əməkdaşlıq həm iqtisadi, həm də siyasi əlaqələri gücləndirir, insan kapitalının inkişafına və bilik iqtisadiyyatına töhfə verir.

Bəzi tədqiqatçıların fikrincə, beynəlxalq proqramlar daha çox bir tərəflidir, yəni bir təhsil sistemindəki universitetlər həlləri, təcrübələri digər təhsil sistemindəki müəssisələrə köçürür (Healey və Bordogna, 2014). Burada ümumi tənqidlərdən biri budur ki, bəzi həllər (lisenziya,

françayzinq, xarici nümayəndəlik, akkreditasiya müqavilələri) bir təhsil sisteminin digərinə təsir etməsinə şərait yaradır ki, bu da təhsil yanaşmalarının homogenləşməsinə səbəb olur (Egege və Kutileh, 2008). Bəzi müəlliflər bunu daha da irəliləyərək Amerika, Britaniya və Avstraliya universitetlərinin dominant rolunu akademik imperiya formasında şərh edirlər (Healey və Bordogna, 2014). Bu baxımdan, hesab olunur ki, beynəlxalq diplom proqramları milli kontekstə uyğun həllər təqdim etməlidir (Pyvis, 2011). Buna baxmayaraq, beynəlxalq ikili və birgə diplom proqramları müxtəlif təhsil sistemlərinin beynəlxalq tələbə təcrübəsinə verdiyi töhfələri yenidən tarazlamaq üçün fürsət ola bilər.

İki tərəfli təcrübə mübadiləsinə yönələn ikili və birgə diplom proqramları strateji beynəlxalq tərəfdaşlıqlar arasında əlaqələri demokratikləşdirə bilər. Amma bu proqramların əksəriyyəti həm tələbə sayı, həm də gəlir baxımından hələ də marjinal¹ olaraq qalır (HEGlobal, 2016). Bu məqalədə belə proqramların ali təhsil sektorunda strateji rolu müzakirə olunur, onların təşkilati dizaynını dəstəkləyən səmərəli çərçivə təqdim edilir.

Qeyd edək ki, ikili diplom proqramları iki və ya daha çox ali təhsil müəssisəsinin əməkdaşlığı ilə həyata keçirilir və tələbələrə müxtəlif ölkələrdə iki ayrı proqramdan eyni anda məzun olmaq imkanı yaradır. Bu proqramlar tamamlandıqda tələbələr hər bir proqram üçün fərqli diplomlar alırlar. Birgə diplom proqramları isə iki beynəlxalq ali təhsil müəssisəsinin birgə əməkdaşlıq etdiyi təhsil proqramıdır. Bu proqramda təlim-tədris iki universitet arasında paylaşılır və nəticədə tələbələr hər iki müəssisənin birgə təqdim etdiyi vahid proqramı tamamlayır və sonda bir diplom alırlar. Beləcə, bu iki növ proqram arasındakı əsas fərq ikili diplom proqramlarının tələbələrə iki ayrı diplom təklif etməsi, birgə diplom proqramlarının isə tələbəyə bir tək diplom təqdim etməsidir.

Beynəlxalq ikili diplom proqramlarının dizaynı. Beynəlxalq ikili diplom proqramları

(İDP) ali təhsil müəssisələri arasında səmərəli əməkdaşlıq formalarından biridir. İDP-lər, əsasən, təşkilatlararası tədqiqat simpoziumları, konfranslar, beynəlxalq şəbəkələrə qatılmaq, iqtisadi missiyalar, dostluq tədbirləri və birgə maliyyə layihələri kimi dövlətlərin təşkil etdiyi təşviq tədbirlərinin nəticəsi olaraq yaranır (Palermo və d., 2018).

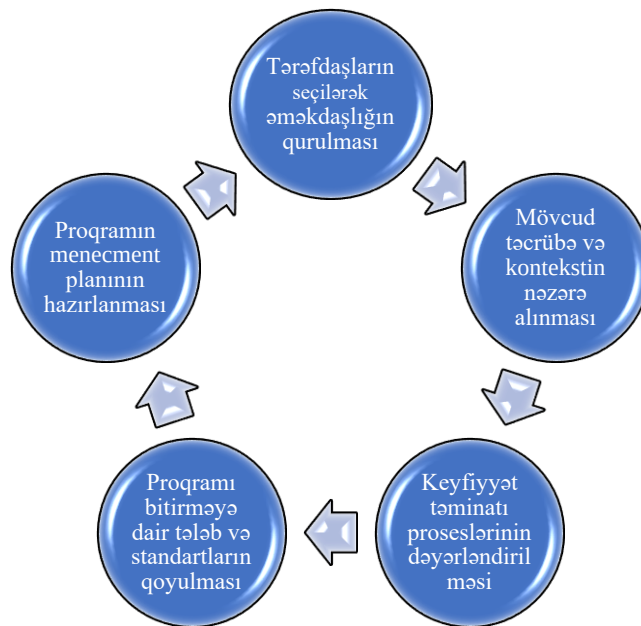
İDP-lərin dizaynı və icrası, adətən, müvafiq sahələrdə yüksək ixtisaslaşmış bilik və bacarıqların tələb olunduğu kompleks prosesdir (Tobenkin, 2008). İDP-yə artan marağa baxmayaraq, elmi ədəbiyyat bu məsələlərə məhdud diqqət ayırmış və ali təhsil müəssisəsinin rəhbərlərinə qərar qəbul etmə proseslərini dəstəkləyən çərçivələr təqdim etməmişdir. Bu məqalə bu boşluğu doldurmaq üçün çərçivə təklif edir.

“WHEEL” (ÇARX) çərçivəsi nüfuzlu beynəlxalq universitetlər tərəfindən ikili diplom proqramlarının dizaynında istifadə olunur (Palermo və d., 2018). Bu çərçivə proqramların strukturlarının müəyyən edilməsində, beynəlxalq əlaqələrin qurulmasında və akademik mübadilələrin təşkili baxımından mühüm rol oynayır. Məsələn, Nottingem Biznes Məktəbi, Tvente, Melburn, Kaliforniya, Berkli və Lund kimi nüfuzlu ali təhsil müəssisələri “WHEEL” çərçivəsini proqramlarının inkişafında və beynəlxalq tərəfdaşlıqların səmərəli idarə olunmasında uğurla tətbiq edirlər. Bu çərçivə özündə aşağıdakı istiqamətləri birləşdirir (Palermo və d., 2018):

- ✓ Beynəlxalq əməkdaşlıq;
- ✓ Proqram dizaynı;
- ✓ Təcrübə mübadiləsi və ən yaxşı təcrübələrin paylaşılması;
- ✓ Təhsil proqramlarının (kurikulumların) təkmilləşdirilməsi;
- ✓ Şəbəkələrin genişləndirilməsi.

Bu çərçivənin tətbiqi, öz növbəsində, İDP-lərin daha səmərəli və uğurlu şəkildə həyata keçirilməsini təmin edir, ali təhsil menecerlərinə müvafiq qərarları qəbul etməkdə əsaslı çərçivə təqdim edir. “WHEEL” çərçivəsi müxtəlif mərhələlərdən ibarət olub, proqramın keyfiyyətli dizaynını təmin etmək üçün bir sıra prinsipləri və strategiyaları özündə cəmləyir (Şəkil 1) (Palermo və d., 2018).

¹ Burada “marjinal” sözü “hələ də əsas axının kənarında qalmaq, əhəmiyyətli təsirə malik olmamaq” mənasında işlədilib. Yəni, ikili və birgə diplom proqramları strateji tərəfdaşlıqları inkişaf etdirmək potensialına malik olsa da, hələ də geniş yayılmayıb, inkişaf mərhələsindədir.

Şəkil 1. “WHEEL” (CARX) çərçivəsi

İkili diplom proqramlarının dizayn olunmasında “WHEEL” çərçivəsi sistemli və strateji yanaşmanı əks etdirir. İlk növbədə, tərəfdaş universitetlər diqqətlə seçilməsi, əməkdaşlıq çərçivəsi və akademik uyğunluğun müəyyənəşdirilməsi arzuolunandır. Daha sonra isə mövcud təcrübə və milli kontekst nəzərə alınaraq proqramın dayanıqlılığı və effektivliyi təmin edilir. Keyfiyyət təminatı proseslərinin davamlı monitorinqi isə proqramın standartlara uyğunluğunu və akademik səviyyəsinin qorunmasını təmin edəcək. Növbəti addımlarda isə məzun olmaq üçün tələb və standartlar dəqiq müəyyən edilməsi, kredit yükü, qiymətləndirmə meyarları və diplomun tanınması məsələlərinin nəzərə alınması, nəhayət, proqramın idarəetmə planı hazırlanaraq resursların bölgüsü, pedaqoji heyətin rolu və davamlı inkişaf strategiyasının qurulması məqsədəuyğundur.

a) Tərəfdaşların seçilərək əməkdaşlığın qurulması. Tərəfdaşların seçilməsi və əməkdaşlığın qurulması hər bir təşkilatın və layihənin uğurlu inkişafı üçün vacib mərhələdir. Bu proses doğru tərəfdaşları müəyyənəşdirmək və onlarla effektiv və davamlı əməkdaşlıq əlaqələri qurmaqla əlaqədardır. Əməkdaşlıq tərəflərin qarşılıqlı fayda əldə etməsi və resursların düzgün istifadəsi ilə daha məhsuldar və uğurlu nəticələrə çatmağa imkan verir. Tərəfdaşların seçilməsi zamanı nəzərə alınmalı olan faktorlar onların məqsədləri, strategiyaları və dəyərlərinin uy-

ğunluğu, eləcə də qarşılıqlı güvən və kommunikasiya bacarıqlarıdır.

Bəzi tədqiqatçılar göstərir ki, ikili və birgə diplom proqramları çox vaxt əvvəlcə bir-biri ilə əməkdaşlıq edən universitetlərin müəllim heyətinin birgə səyi ilə yaranır (Michael və Barlaj, 2003). Qlobal tərəfdaşlıq quran ali təhsil müəssisələrinin, ilk növbədə, mədəni oxşarlıq və ortaq strateji niyyətlər əsasında tərəfdaş seçməsi daha məqsədəuyğundur (Frynas və Mellahi, 2015). Çünki oxşar strateji mövqedə olan iki universitet tələbə qəbulunda və akademik idarəetmədə daha yaxşı nəticələr əldə edə bilər. Eyni zamanda, beynəlxalq akkreditasiyaya sahib iki universitetin iş proseslərini bir-birinə uyğunlaşdırması daha asan ola bilər. Lakin tərəfdaşlıqlar zamanla dəyişə bilər və əsas məqsədlər də fərqliliklər ortaya çıxa bilər. Buna görə də, tərəfdaşlıqların müntəzəm olaraq qiymətləndirilməsi və yenidən nəzərdən keçirilməsi vacibdir.

İDP-lərin effektiv həyata keçirilməsi bir sıra vacib məsələlərin həllini tələb edir. İlk növbədə, tərəfdaş universitetlər arasında strateji məqsədlərin uyğunlaşdırılması və proqramın hər iki universitetin beynəlxalq fəaliyyət portfelinə dəyişməsinin dəqiq müəyyən edilməsi önəmlidir. Bu proses çərçivəsində mövcud razılaşmaların müqayisəsi aparılır və proqramın akademik və strateji hədəflərə uyğunluğu qiymətləndirilir. Həmçinin tərəfdaş universitetlərin mədəniyyət-ləri və dəyərləri arasında uyğunluq yaratmaq üçün vizual artefaktlar və nümunələrdən istifadə

edilir, prioritetlər müəyyənləşdirilir. İDP-lərin uğurlu icrası üçün maliyyə və resursların səmərəli idarə olunması da xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bundan əlavə, tərəfdaşlığın institusional səviyyə

yədə geniş dəstəklənməsi daha uzunmüddətli və dayanıqlı əməkdaşlığın formalaşmasına töhfə verir (Cədvəl 1) (Palermo və b., 2018).

Cədvəl 1. Tərəfdaşlığın qurulması prosesini idarə etmək üçün təklif olunan fəaliyyət və hədəflər

Həll edilməsi zəruri olan məsələlər	Fəaliyyət	Hədəf
<i>Aydınlıq</i>	Tərəfdaşlar arasında bəyan olunan məsələlərin müqayisəsi və İDP-nin hər iki portfeldə aydın şəkildə yerləşdirilməsini təmin edilməsi	Hər iki tərəfdaşın eyni strateji məqsədə sahib olmasını və İDP-nin beynəlxalq fəaliyyət portfelində oxşar mövqedə dayanmasını təmin etmək
<i>Prioritet</i>	Hər iki müəssisənin mədəniyyətini təmsil edən vizual artefaktlar və nümunələrin yaradılması	Hər iki tərəfdaşın dəyərləri və mədəni anlayışları paylaşmasını təmin etmək
<i>Ölçmə</i>	Nəzərdə tutulan müddət üçün öhdəlik götürülmüş resursların müqayisəli büdcəsinin hazırlanması	Hər iki tərəfdaşın maliyyə resurslarını və s. nəzərə alaraq öhdəlik götürməsinə təmin etmək
<i>Asılılıq</i>	Daha geniş institusional dəstəyi və fərdi məsuliyyətləri müəyyənləşdirmək	Hər iki tərəfdaşın yalnız seçilmiş işçi qrupla deyil, təşkilati səviyyədə öhdəlik götürməsinə təmin etmək

b) Mövcud təcrübənin və kontekstin nəzərə alınması. Elmi ədəbiyyat mədəni aspektlərin idarə olunmasının transmilli təhsil təcrübələrində mühüm rol oynadığını göstərir (Knight, 2008; Kim, 2009; Pyvis, 2011). Hefferman və digərləri (2010) tələbələrin vizual, audial və kinestetik öyrənmə üslublarına uyğun tədris metodlarının tətbiqinin onların akademik uğurlarına müsbət təsir etdiyini vurğulamışdır. Kim (2009) isə beynəlxalq akademik heyətin fərqli pedaqoji yanaşmalarının tələbələrin transmilli təhsil təcrübələrinə təsirini araşdıraraq müəllimlərin mədəni və pedaqoji çevikliyin tələb olunduğu mühitlərdə daha effektiv ola biləcəyini qeyd etmişdir. McBurnie və Ziguras (2007) isə tədris materiallarının mədəni kontekstdə qiymətləndirilməsinin vacibliyini əsaslandıraraq yerli və global təhsil standartlarına uyğunlaşdırılmasının tələbələrin tədris prosesinə inteqrasiyasını gücləndirdiyini bildiriblər. Bu mədəni elementlərin qiymətləndirilməsi transmilli layihələrin uğuru üçün iki əsas səbəbə görə vacibdir: birincisi, mədəniyyətlər arasındakı dominantlıq fərqlərini aradan qaldırmaq, ikincisi isə tələbələri qarşılaşacaqları mədəni çağırışlara hazırlamaq (Egege və Kutileh, 2008; Healey və Bordogna, 2014; Teichler, 2009).

İDP-lər transmilli əməkdaşlıq formatı olaraq tələbələrə iki fərqli təhsil sistemində balanslaşdırılmış təcrübə imkanı təqdim edir və bu, onların unikal üstünlüklərindən biridir. Lakin xaricə gedən tələbələr üçün mədəni dəstək baxımından ciddi fərqlər mövcuddur. Belə ki, məsələn, Avstraliya və Böyük Britaniya universitetləri xarici tələbələr üçün müxtəlif mentorluq və adaptasiya proqramları təşkil edərək onların yeni akademik və sosial mühitə inteqrasiyasını asanlaşdırır. Digər tərəfdən, bəzi Asiya universitetlərində yerli və beynəlxalq tələbələr arasında sosial əlaqələri gücləndirmək üçün mədəniyyət gecələri və dil mübadilə proqramları tətbiq olunur. Lakin bəzi ölkələrdə İDP tələbələri üçün bu cür strukturlu dəstək mexanizmləri məhdud ola bilər ki, bu da onların akademik və sosial adaptasiyasına təsir göstərə bilər.

Beynəlxalq proqramlarda iştirak edən tələbələr bəzən müxtəlif tədris və öyrənmə metodları, akademik heyətin fərqli səviyyədə dəstəyi, fərqli inzibati idarəetmə sistemləri və iş yükü ilə qarşılaşırlar. Tobenkin (2008) bu amilləri effektiv İDP-lərin yaradılmasında əsas məhdudiyyətlər kimi müəyyən etmişdir. Fərqli gözləntilərə uyğunlaşma tempi İDP-lərin təbii xüsusiyyəti olsa da, sürətləndirilmiş beynəlxalq proqramlar-

da tələbə məmnuniyyətinin kritik amili kimi vurğulanır (Knight, 2013). Belə ki, Nottingem Biznes Məktəbində Beynəlxalq Biznes İkili Diplom Proqramı çərçivəsində aparılan fokus qrupların nəticələri göstərmişdir ki, mədəni uyğunsuzluq tələbə məmnuniyyətinin əsas təyin edicilərindən biridir. Bundan əlavə, bu problemlər yalnız proqramların təşkili və tələbələrə məmnuniyyətinə deyil, həmçinin akademik və inzibati heyət arasında stress səviyyəsinin artmasına da təsir edir. Müxtəlif təhsil sistemlərində müəllimlərin və inzibati heyətin rolu fərqlənir. Məsələn, tələbələrə dəstək üçün ayrılan vaxt, heyətə əlçatanlığı (üzbəüz və ya onlayn), heyətin kampusda nə qədər mövcud olması və rəsmi münasibətlərin necə qurulması müxtəlif təhsil sistemləri arasında fərqli ola bilər. Fakültə üzvləri ilə aparılan müsahibələr bu fərqləri təsdiq edib və mədəni uyğunlaşma çətinliklərinin müəllimlərə stress yarada biləcəyini göstərib. Məlumatlar göstərir ki, həm tələbələr, həm də

akademik heyət müəyyən adaptasiya problemləri ilə üzləşirlər (Palermo və d., 2018).

İkili diplom proqramlarının uğurla icrası tələbələrə akademik və sosial mühitə rahat uyğunlaşmasını, potensial konfliktlərin minimuma endirilməsini və gözləntilərin əvvəlcədən düzgün idarə olunmasını şərtləndirir. Bu prosesdə akademik heyət və tələbələr arasında mədəni fərqlərin aydınlaşdırılması, dəstək xidmətlərinin, infrastruktur imkanlarının və məsləhət saatlarının dəqiq şəkildə müəyyən edilməsi mühüm rol oynayır. Qiymətləndirmə və resurs planlaşdırılmasının səmərəliliyi, inzibati yükün balanslaşdırılması və obyektiv öyrənmə səviyyəsinin ölçülməsi üçün uyğun mexanizmlərin tətbiqini tələb edir. Eyni zamanda, təlim-tədris strukturunun aydın şəkildə təqdim olunması tələbələrə pedaqoji prosesə uyğunlaşması sürətlənir və onların yeni akademik mühitə inteqrasiyasına müsbət təsir göstərir (Cədvəl 2) (Palermo və d., 2018).

Cədvəl 2. Mövcud təcrübənin və kontekstin nəzərə alınması üçün təklif olunan fəaliyyət və hədəflər

Həll edilməsi zəruri olan məsələlər	Fəaliyyət	Hədəf
<i>Aydınlıq</i>	Akademik heyət və tələbələr arasındakı mədəni əlaqələrin xüsusiyyətlərinin, qarşılıqlı gözləntilərin izah edilməsi	Tələbələrə yeni mühitə uyğunlaşmasını asanlaşdırmaq və mümkün konfliktlərə, narazılıqlara səbəb olan amilləri minimuma endirmək
<i>Prioritet</i>	Tələbələrə təqdim olunan dəstək xidmətlərin (məs., infrastruktur, müəllimlərlə görüş saatları) dəqiq şəkildə qeyd edilməsi	Tələbələrə gözləntilərini idarə etmək və proqramın tələblərinə uyğunluğu təmin etmək üçün bu məsələləri əvvəlcədən müəyyənləşdirmək
<i>Ölçmə</i>	Tələbələrə və müəllimlərin gözləntilərini nəzərə alaraq, inzibati yükləri də diqqətə alaraq qiymətləndirmə cədvəllərinin dərc edilməsi	Həm tələbələrə, həm də müəllim heyətinin gözləntilərini idarə etmək, resurs planlaşdırmasını asanlaşdırmaq, öyrənmə səviyyəsinin ölçülməsini təmin etmək
<i>Asılılıq</i>	Təlim-tədris strukturunun ətraflı izah edilməsi	Tələbələrə gözləntilərini idarə etmək və keçid dövründə pedaqoji uyğunlaşma məsələlərini əvvəlcədən nəzərə almaq

c) Keyfiyyət təminatı proseslərinin dəyərləndirilməsi. Təhsilin keyfiyyətinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi sisteminin əsas məqsədi təhsil sisteminin dayanıqlı inkişafını təmin etmək, keyfiyyət barədə obyektiv məlumat

əldə etmək, ictimaiyyətin məlumatlılıq səviyyəsini artırmaq, əsaslandırılmış idarəetmə qərarları qəbul etmək və sosial-iqtisadi inkişafa uyğun perspektiv strategiyalar müəyyənləşdirməkdir. Müasir tələblərə cavab verən meyarlar əsasında

aparılan monitoring və qiymətləndirmə təhsil sahəsində mövcud çətinlikləri və problemləri düzgün müəyyənləşdirərək onların həlli yollarını göstərir və uğurlu nəticələr əldə etmək üçün geniş imkanlar yaradır (Javadov, 2015).

Tərəfdaşlar ikili diplom proqramlarının hazırlanması və müqavilə imzalanması zamanı keyfiyyətə diqqət yetirirlər. Lakin keyfiyyətin təminatı proseslərinin uyğun olmaması proqramın həyata keçirilməsini ləngidə bilər. Təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması peşəkar ekspertiza əsasında qurulmalı və müasir cəmiyyətin tələblərinə uyğunlaşdırılaraq dünya təhsil sistemində inteqrasiya edilməlidir. Təhsilin keyfiyyəti dedikdə, şagird nailiyyətləri, təhsil proqramlarının effektivliyi və tədris şəraitinin səviyyəsi nəzərdə tutulur (Javadov, 2024).

İkili diplom proqramlarının uğurlu icrası tələbələrin akademik və sosial mühitə uyğunlaşmasını asanlaşdırır və potensial münafişələrin qarşısını alır. Mədəni fərqlərin aydınlaşdırılması, dəstək xidmətləri və akademik məsləhət saatlarının müəyyən edilməsi bu prosesi dəstəkləyir. Eyni zamanda, təlim-tədris strukturu və resurs planlamasının düzgün aparılması tələblərin inteqrasiyasını sürətləndirir və öyrənmə səviyyəsinin obyektiv qiymətləndirilməsini təmin edir. Buna görə də, ali təhsil müəssisələri keyfiyyətin təminatını izləmək üçün davamlı monitoring aparmalıdır. “WHEEL” çərçivəsi bu proqramların qiymətləndirilməsində keyfiyyətin izlənməsini təmin edən dörd əsas fəaliyyət təklif edir (Cədvəl 3) (Palermo və d., 2018).

Cədvəl 3. Keyfiyyət təminatı proseslərinin dəyərləndirilməsi üçün təklif olunan fəaliyyət və hədəflər

Həll edilməsi zəruri olan məsələlər	Fəaliyyət	Hədəf
<i>Aydınlıq</i>	Hər iki tərəf üçün keyfiyyət təminatı ilə bağlı terminlərin toplandığı bir lüğət hazırlamaq. Burada “Tez-tez verilən suallar” bölməsi də əlavə edilə bilər	Tərəfdaşlar bir-birinin istifadə etdiyi terminlər və keyfiyyət tələbləri ilə tanış olacaqlar
<i>Prioritet</i>	Qiymətləndirmə prosesinə tərəfdaş ölkənin daxili qanunvericiliyinə bələd olan mütəxəssisin daxil edilməsini təmin etmək	Keyfiyyət tələblərinin daha yaxşı anlaşılması və potensial problemlərin daha dəqiq başa düşülməsinin təmin olunması
<i>Ölçmə</i>	Beynəlxalq akkreditasiyalar, gözlənilən öhdəliklər və keyfiyyət standartları ilə bağlı yol xəritələri hazırlamaq və təqdim etmək	Qarşıya çıxacaq çətinliklər əvvəlcədən müəyyənləşdirmək və hər iki qurumun işçiləri əlavə iş yükünə hazır olmaq
<i>Asılılıq</i>	Hər iki tərəfin keyfiyyət təminatı prosedurlarını sxemlər şəklində təsvir etmək və müqayisəli təhlil aparmaq	Tərəfdaşlar bir-birinin iş qaydalarını və dəyişiklik tələblərini daha yaxşı anlayacaq və uyğunlaşma prosesini asanlaşdıracaqlar

d) Proqramı bitirmə tələb və standartlarının qoyulması. Birgə və ikili diplom proqramlarının hazırlanmasında əsas çətinliklərdən biri, kredit ekvivalentliyinin və proqramın tamamlanma tələblərinin müəyyən edilməsidir. Fərqli qiymətləndirmə sistemləri və fənn tələbləri kreditlərin tanınmasını çətinləşdirir. Bundan əlavə, ölkələr və universitetlər arasında yekun qiymətləndirmə tələbləri də fərqlənir. Bəzi ölkə-

lərdə dissertasiya tədrisən ləğv olunur, digərlərində isə əsas şərt olaraq qalır. Ali təhsil müəssisələrinin müstəqilliyi və milli məhdudiyyətlər bu prosesi daha da mürəkkəbləşdirir (Kuder və d., 2013). Əlavə olaraq, proqramların dizaynı zamanı tədris və qiymətləndirmə metodlarının uyğunsuzluğu tələbələrin hər iki universitetin tələblərinə uyğun performans nümayiş etdirməsini çətinləşdirir.

Bu cür problemlərin qarşısının alınması üçün kreditlərin uyğunlaşdırılması, tələbələrin məzun olma tələbləri ilə bağlı potensial problemlərin öncədən müəyyən edilməsi, yekun qiymətləndirmə prosedurlarının dəqiqləşdirilməsi və tamamlanma üçün alternativ yolların işlənilib hazırlanması əsas hədəflər kimi müəyyənləş-

dirilməsi vacibdir. Bu çərçivədə aparılan fəaliyyətlər proqramın effektivliyini artırmaq və tələbələrin akademik uyğunsuzluq səbəbindən qarşılaşa biləcəyi problemləri minimuma endirmək məqsədi daşıyır (Cədvəl 4) (Palermo və d., 2018).

Cədvəl 4. Proqramı bitirmə tələb və standartlarının qoyulması üçün təklif olunan addımlar

Həll edilməsi zəruri olan məsələlər	Fəaliyyət	Hədəf
<i>Aydınlıq</i>	Kreditlərin və modul/təcrübə ekvivalentliyinin əvvəlcədən qiymətləndirilməsi və xəritələndirilməsi	Kreditlərin uyğunlaşdırılmasını və çevrilməsini asanlaşdırmaq
<i>Prioritet</i>	Proqram, institusional, peşəkar və milli səviyyədə tələbələrin müəyyən edilməsi	Tələbələrin proqramdan məzun olması ilə bağlı qarşıya çıxacaq çətinlikləri əvvəlcədən müəyyən etmək
<i>Ölçmə</i>	Yekun semestr üçün detalları müəyyən etmək (məsələn, pedaqoji və ya istehsalat təcrübəsi, dissertasiya işi, layihələr və s.)	Konkret tələblərlə bağlı tamamlanma problemlərini əvvəlcədən görmək
<i>Asılılıq</i>	Tamamlama üçün alternativlərin müəyyən edilməsi (kəsrilər, növbəti ilə qalma, vaxtından əvvəl məzun olmaq və s.)	Xüsusi halların nəzərə alınması və bununla bağlı prosedurları hazır etmək

e) Proqramın menecment planının hazırlanması. İDP-lərin tədris təqvimləri, əsasən, digər akademik proqramlardan fərqli olduğu üçün tələbə dəstək xidmətləri bu fərqliliyə uyğunlaşmaqda çətinlik yaşayır (Griffiths, 2003). Standart proqramlara yönəlmiş inzibati sistemlər İDP tələbələrinin yaşayış qeydiyyatı, dil kurslarına yazılma və digər təşkilati məsələlərdə problemlərlə qarşılaşmasına səbəb olur. Xüsusilə, bir neçə tərəfdaş universitetin iştirak etdiyi İDP layihələrində fərqli akademik cədvəllərin koordinasiyası tələbələrin məmnunluğu, fakültənin iş yükü planlaması və tələbə yaşayış xidmətlərinin effektivliyinə birbaşa təsir edir. Proqramların vaxtı və bununla bağlı məsuliyyətlərin qeyri-müəyyənliyi inzibati heyət üçün əsas stres mənbələrindən biridir (Kuder və Obst, 2009). Aparılan müsahibələr göstərir ki, tələbə dəstək

xidmətləri ənənəvi akademik sistemdən kənara çıxan İDP-lərin tələblərinə uyğunlaşmaqda çətinlik çəkir.

Səmərəli İDP-lərin yaradılmasında inzi-bati dəstək və müdafiənin rolu böyükdür. Fokus qruplar göstərir ki, tələbələr tərəfdaş universitetlərdə aldıkları dəstəyi ənənəvi proqramlarla müqayisə edirlər və idarəetmə planlarının aydın olmaması onların təhsil təcrübəsini çətinləşdirir. Bu problemlərin həlli üçün təşkilatlar arasında ən yaxşı təcrübələrin paylaşılması, məsuliyyətlərin dəqiq müəyyənləşdirilməsi və tərəfdaşların bir-birindən asılılığının azaldılması vacibdir. “WHEEL” çərçivəsində təklif olunan tədbirlər bu problemləri əvvəlcədən görməyə və onların təsirini minimuma endirməyə imkan yaradır (Cədvəl 5) (Palermo və d., 2018).

Cədvəl 5. Proqramın menecment planının hazırlanması üçün təklif olunan addımlar

Həll edilməsi zəruri olan məsələlər	Fəaliyyət	Hədəf
<i>Aydınlıq</i>	Proqramların təqvimlərini paylaşmaq (məsələn, semestr başlanğıcı, imtahan cədvəlləri)	Tələbə və professor-müəllim heyətinin iş yükünün planlaşdırılmasını asanlaşdırmaq
<i>Prioritet</i>	Hər mərhələdə inzibati məsuliyyətləri vizual şəkildə göstərmək	Qərar qəbul etmə və tələbə dəstəyi proseslərində boşluq yaranma riskini öncədən görmək
<i>Ölçmə</i>	Tələbələrə dərslərdə aktiv iştirakı ilə müstəqil öyrənmə vaxtı arasında balans qurmaq və bunu effektiv şəkildə planlaşdırmaq	Gözləntiləri idarə etmək və tələbələrə transmilli təhsilə hazırlamaq
<i>Asılılıq</i>	Proqram çərçivəsində tələb olunan kreditlərin dəqiq sayını və təlim nəticələrini müəyyən etmək	Təhsilin pillə və səviyyələri arasındakı keçidlərin həyata keçirilməsini təmin etmək

Nəticə. Beynəlxalq ikili diplom proqramları (İDP) beynəlxalq tərəfdaşlıqları gücləndirmək, ali təhsil müəssisələrinin nüfuzunu artırmaq və transnasyonal təhsil yanaşmasını inkişaf etdirmək üçün strateji vasitədir. Aparılmış tədqiqat nəticələrinə əsaslanaraq, bu proqramların uğurlu tətbiqi üçün dörd əsas aspekt müəyyən edilmişdir: aydınlıq, prioritet, ölçü və asılılıq. İDP-lər ali təhsil müəssisələrinin qlobal integrasiyasını sürətləndirir, tələbələrə unikal imkanlar yaradır və təhsil sistemlərinin keyfiyyətini yüksəldir. “WHEEL” çərçivəsi isə bu proqramların davamlı inkişafı və effektiv idarə edilməsi üçün əsas vasitə kimi çıxış edir. Bu yanaşma, ali təhsil sahəsində innovasiyaların tətbiqi və qlobal rəqabətqabiliyyətli kadrların yetişdirilməsi üçün geniş imkanlar açır. Bu çərçivədə “WHEEL” modeli təklif olunur ki, bu, İDP-lərin həyata keçirilməsini qiymətləndirmək və davamlı monitorinqini təmin etmək üçün idarəetmə aləti kimi çıxış edir. Çərçivə tərəfdaşların seçilməsi, keyfiyyətin təminatı, tamamlanma tələbləri və proqram idarəetmə planları kimi strateji qərarlarını əhatə edir.

“WHEEL” çərçivəsi İDP-lərin dizayn və təşkil proseslərini daha sistemli və əlaqələndirilmiş şəkildə idarə etməyə imkan yaradır. Nümunələr göstərir ki, əməliyyat səviyyəsində qəbul edilən qərarlar strateji səviyyədə də əhəmiyyətli və bu məsələləri tərəfdaş seçimi və əlaqələndirmə prosesinə integrasiya etmək vacibdir. Çərçivə hər bir ali təhsil müəssisəsinin tələblərinə uyğunlaşdırıla bilər və normativ yox-

lama siyahısı kimi deyil, proqramların vəziyyətini davamlı nəzərdən keçirmək üçün baza kimi xidmət etməlidir. Bu yanaşma sayəsində potensial problemlər vaxtında aşkarlanır və İDP-lər həm tələbə, həm də işçi heyətinin məmnuniyyətini maksimuma çatdırmaqla öz strateji rolunu effektiv şəkildə yerinə yetirə bilər.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə universitetlərin qlobal rəqabət şəraitində fərqlənmək və beynəlxalq integrasiyanı gücləndirmək məqsədilə ikili diplom proqramlarının əhəmiyyəti artır. Bu proqramlar tələbələrə fərqli təhsil sistemlərində təcrübə qazanmaq, peşəkar əlaqələr qurmaq və iş imkanlarını artırmaqla yanaşı, universitetlərin resurslarını səmərəli şəkildə bölüşməsinə və beynəlxalq tanınmalarını gücləndirməsinə imkan yaradır. İkili diplom proqramlarına artan marağa baxmayaraq, elmi ədəbiyyat bu məsələlərə məhdud diqqət ayırmış və ali təhsil menecerlərinə qərar qəbul etmə proseslərini dəstəkləyən çərçivələr təqdim etməmişdir.

Problemin yeniliyi. Məqalədə təqdim olunan “WHEEL” çərçivəsi ikili diplom proqramlarının dizaynı və idarə edilməsi üçün sistemli və strateji yanaşma təqdim edir. Bu çərçivə tərəfdaş seçimi, keyfiyyət təminatı və tələbə məmnuniyyəti kimi məsələləri əhatə edərək, bu proqramların effektivliyini artırmağa yönəlmiş müasir yanaşma təqdim edir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. İkili diplom proqramları tələbələrə qlobal təcrübə qazandırır, universitetlərin beynəlxalq əməkdaşlığını gücləndirir və təhsil sistemlərinin keyfiyyətini artırır. “WHEEL” çərçivəsi isə ali təhsil müəssisələrinə bu proqramları uğurla həyata keçirmək üçün praktik alət təqdim edir və bununla da təhsil sahəsində davamlı inkişafa töhfə verir.

Ədəbiyyat

1. Carlin, D.B. (2008) Engaging globally through joint and dual degrees: The graduate experience. *Global Higher Education. Collaborative Dual Degree Programs and Value Added for Students: Lessons Learned Through the Evaluate E-Project Journal of Studies in International Education*, 20(10), 1–22.
2. Culver, S. M., Puri, I. K., Spinelli, G., DePauw, K.P.K. and Dooley, J. E. (2011)
3. Egege, S. and Kutieleh, S. (2008) Dimming Down Difference. In Lee Dunn and Michelle Wallace, ed. *Teaching in Transnational Higher Education*. USA: Routledge, 67-76.
4. Frynas, J. G. and Mellahi, K. (2015) *Global Strategic Management*, 3 rd ed. Oxford University Press: Oxford.
5. Griffith, V. (2003) A degree that bridges the world. *Financial Times*, March 10, 13. 16
6. Gutierrez, R., Bhandari, R., and Obst, D. (2008). Exploring host country capacity for increasing US study abroad. *Institute of International Education White Paper Series*, 2, May.
7. Healey, N. M. and Bordogna, C. (2014) From Transnational to Multinational Education: Emerging Trends in International Higher Education. *Internationalisation of Higher Education*, 3, 33-53. Available at www.handbook-internationalisation.com, last accessed 25th July 2017.
8. Heffernan, T., Morrison, M., Basu, P., and Sweeney, A. (2010) Cultural differences, learning styles and transnational education. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 32(1), 27-39.
9. HEGlobal (2016) *The Scale and Scope of UK Higher Education Transnational Education*.
10. Institute of International Education (IIE). (2020). "Top 25 institutions hosting international students, 2000/01 – 2019/20." *Open Doors Report on International Educational Exchange*.
11. Javadov, İlham. (2015). MONITORING AND ASSESSMENT OF THE QUALITY OF EDUCATION: CONTEMPORARY APPROACHES. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*. 3. 29-34.
12. Javadov, İlham. (2024). BASIC FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF GENERAL EDUCATION. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences*. 7. 290-296. 10.58224/2618-7175-2024-7-290-296.
13. Kim, T. (2009) Transnational academic mobility, internationalization and interculturality in higher education, *Intercultural Education*, 20(5), 395–405.
14. Knight, J. (2008) The internationalisation of higher education: Are we on the right track? *The Global University – Academic Matters*. October/November, 5-13.
15. Knight, J. (2013) Joint, double, and consecutive degree programs: Definition, doubts, and dilemmas in M. Kuder, N. Lemmens, and D. Obst (eds.) *Global Perspectives on International Joint and Double Degree Programs*. New York: Institute of International Education.
16. Kuder, M. and Obst, D. (2009) Joint and double degree programs in the transatlantic context - A survey report. New York: USA. Institute of International Education.
17. Kuder, M., Lemmens, N. and Obst, D. (eds.) (2013) *Global Perspectives on International Joint and Double Degree Programs*. New York: USA. Institute of International Education.
18. McBurnie, G. and Ziguras, C. (2007) *Transnational Education: Issues and Trends in Offshore Higher Education*. London: Routledge.
19. Michael, S. O. and Balraj, L. (2003) Higher education institutional collaborations: an analysis of models of joint degree programs, *Journal of Higher Education Policy and Management*, 25(2), 131-145
20. Palermo, O. A., Bisignano, A. P., & Mercado, S. (2018). The design of international dual degree programmes as effective transnational education experiences. In *Springer eBooks* (pp. 45–66).
21. Pyvis, D. (2011) The need for context sensitive measures of educational quality in transnational higher education. *Teaching in Higher Education*, 16(6), 733-744.
22. Teichler, U. (2009) Internationalisation of Higher Education: European Experiences. *Asia Pacific Education Review*, 10(1), 93–106.
23. Tobenkin, D. (2008) Degrees of Success. *NAFSA: International Educator*, May/June, 36-46.

Redaksiyaya daxil olub: 14.03.2025